

БОНДАРИНА.

ДРАМА В 4-ОХ ДІЯХ А 5 ВІДСЛОНАХ.

— НАПИСАВ —

ІВАН ТОБИЛЕВИЧ

(КАРПЕНКО КАРИЙ.)

Ціна 20 центів.

1916.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ОСОБИ:

Староста, вельможний пан.

Чеслав Герцель, шляхтич, його прибічник.

Гнат Бондар, старий козак.

Тетяна, його дочка.

Марія, господиня у Бондаря.

Тарас, запорожець, літ 35.

Денис, парубок, літ 25.

Оксана, дівчина, його сестра.

1)
2) запорожець.

1)
2) чоловік.

1)
2) наймит.

Мордохай, жид-арендар.

Запорожці, народ, дівчата, челядь двірська.

Дієть ся в XVII. столітю.

89174
T55
060

2239

ДІЯ ПЕРША.

Улиця. З одного боку веранда, з другого хата
Бондаря.

Ява I.

Боднар, 1-ший і 2-гий чоловік.

Бондар. Вже третій день, як він приїхав з Січи; сьогодні прийде попрощати ся; а ви, як хочете самі дізнати ся, ідіть до нього!... Та цур мовчать! По коршмах — ані слова! Нехай все буде як було, поки пора не прийде.

1-ший чоловік. Не першина: вже добре ми навчилися, як мовчати!... Не мало лиха натерпілись від язиків дурних!...

2-гий чоловік. Не встиг ще зібрати ся рада де-небудь, а жид про все вже знає і зараз же несе до пана.

Бондар. Ото-ж бо й є!... А після пшик і вийде!... Пора за кров, що пролили, хоч розуму набрати ся!... Коли-ж в нас так: розсердив ся козак на жида і ну його страхати, що вже недовго будуть панувати, що скоро прийде їм кінець!... І так успіє хвальбою все жидови розтолкувати, що дієть ся межі козаками, що той все знає, неначе він не радї був.

1-ший чоловік. Правда, правда.

Бондар. Ну, ідіть же ви ще до Тараса, а я його тут буду ждати.

2-гий чоловік. Ходімо, Максиме! (Виходять).

Ява II.

Бондар (сам). Богато крови ще проллєть ся!... І жаль менї, як я подумаю, що все те, що весело так виглядає, з димом піїде! Не можна-ж більше терпіти, пора їм показати, що й справді у козака є шабля і що вона не дурно висить коло боку!... Хмельницький взяв ся за діло, а він розумний, вчений і козак бувалий. Дай то, Боже, хоч перед смертю побачити, як знов козак наш оживе!... Піїду-ж я, підожду Тараса. Не знаю, де моя Тетяна піїшла? За сі два дни, що в нас Тарас буває, щось став я помічати, неначе не своя вона... Не в пору те коханє, а й рад би був я мати такого зятя, як Тарас... Та ні! Він не до шлюбу дивить ся: слава лицарська вже повінчалась з ним, то з нею він не розведеть ся! (їде в хату).

Ява III.

З веранди виходять Герцель і Мордохай.

Герцель. Не чути ні слова, кажеш?... Прислухай ся, Мордохай, в обидва уха, бо й вам не з медом буде!

Мордохай. Ой, вай! Кому скрутить ся, а нам змелеть ся!... Бідним жидкам найбільше завсїгди дістаєть ся!... Не треба вам, пануню, турбувати ся, бо жид, як страх ще за сто миль, кричить, що вже

під носом, — і часом заяця вовком він назве!... То й добре! В таку пору красше даремно тричі перелякати ся ніж ждати спокійно, поки тебе заріжуть.

Герцель. І даремно лякати ся не треба, бо переляканий чоловік завсїгди дурницю зробить і в полонку сам ускочить, як тільки крикнуть з засїдки на нього. (Оглядаєть ся). А що, ти не казав ще Бондарівні про те, що я тобі велїв?... Про моє коханє люте... Ой, Мордохай!... Колиб мені її добути — я душу чортови віддав би хоч зараз!

Мордохай (лукаво). Сватайте її, пануню!... Хиба Бондар скажений, щоб за такого пана не віддав?

Герцель. Ну, та й дурний ти, а ще й жид! На що мені рахуба та здала ся: щоб староста, вельможний пан, побачив гарну жінку і зараз відібрав? Таку красу не вдержиш жінкою! А так, побавити ся з нею — і душу чортови, кажу тобі, віддав би!...

Мордохай. Вона така чесна дївчина, що коли вас полюбить, до старости не піїде вже тоді.

Герцель. Скажи своєму батькови! Я добре вже жіночу губу знаю. Вони всї держать честь дївочу міцно, а тільки треба жінкою щоб стала, то вже не довго будеш ласки добувати ся!... О, знаю я — з'їв зуби!...

Мордохай. Правда, пануню, богато є й таких... Але се не така! Раджу вам сватати Бондарівну... Коли добудете її за жінку — щасливі станете.

Герцель. Іди ти до біса з своєю радою дурною! Ти тільки її скажи, що я душі у ній не чую... А там я знаю що робити!... О, стривай! Здаєть ся, староста, наш пан, простує!... Так, він... Треба до нього

бігти. (На відході). Зроби-ж о що прошу! Бо пейса й бороду тобі обсмалю, нехай мене чортяка візьме! (Пійшов).

Ява IV.

Мордохай (сам). Який ласий! Бондарівну може десять женихів вже сватало і вона всім відказала, а йому хочеться так добути її, щоб побавитися!... Ой вей!... Які тепер пани понаставали: всі ласі до жінок, до меду доброго — та й годі. А як треба воювати з казаками, то вони ніяк не придаються! Бо мід, венгєрський і жінки всю силу й хоробрість у них позабирали!... Покажи йому Бондарівну, то він від війська утіче! Та що там Бондарівну — нехай яка-небудь моргуля йому кивне, то вже він не вояк, а бабій!... (З дверей висувається голова жидівки).

Жидівка. Мордохай! Ким-гер! (Голова ховається).

Мордохай. Зараз, зараз! Ой, ой!... Які часи настали!... Погані часи: пани не вміють воювати, а жидки бідні пропадають від гайдамаків, як мухи в осени! Веймір, веймір!... Що далі буде? (Пійшов).

Ява V.

Перед тим чути за сценою дівочий хор. Водять „короля”.
Входить Бондарівна.

Тетяна (іде до своєї хати). Не весело мені чогось зробилось з ними!... І так недавно ще мене сьмішило залицяне моїх женихів і муки ті, що від кохання вони мали!... А тепер? Либонь з'являється у мені самій те, з чого я сьміяла ся!...

Оксана (іде скоро до Тетяни). А знаєш ти, що наш Денис сьогодні хоче тебе сватати? Він пропадає за тобою!...

Тетяна. Молодий ще ваш Денис: йому на Січ, а не до шлюбу шлях.

Оксана. Те-ж саме й батько йому кажуть, а він як мертвий ходить, не слухає нікого: одно на думці — ти!...

Тетяна. Йому ще слави, козацького гарту добувати треба, а з ними в місті й розум затвердіє. Тоді уже подумає й про шлюб!...

Оксана. І скільки ти вже відказала тим женихам! Всі дівчата дивують ся!... Невже ти й доси ще не бачила такого козака, щоб серденько до нього задрожало?

Тетяна. Сама не знаю, як сказати!... Сьміялась я з кохання, любила батька одного, його розмови про походи мене чарували, та й більше нікого... а тепер...

Оксана. Що?... Може полюбила ти кого?... Цікаво!... Чи не козак отой, Тарас, що у вас я бачила учора?...

Тетяна. Не знаю... Може й він!... Слухай, Оксано: як я його побачила, то мені так ясно стало на душі, так весело, що всеб балакала, сьміялась і слухала його... І хата наша яснійша стала, а в серці — мов празник-Великдень! А як пійшов він з хати, то зразу все перемінилось: скучно, все хочеть ся кудись іти, а куди — й сама не знаю!... Так цілий день собі я місця не знайшла. Коли-ж прийшов він опять, я знов така-ж весела стала, і душу

— мов після довгої зими — пригріло сонечко весняне!... Сама не знаю, що зі мною!...

Оксана. Може той Тарас — який-небудь характерник (чарівник), що вміє напускати на людей таку болізню, та й напустив отсе на тебе?...

Тетяна. О, певно чари в нього є, та тільки то не злі чари!... Ти менше, ніж я, о тім знаєш!... Ходімо до мене, коли хочеш.

Оксана. А я дівчат дігнати хотіла, щоби з ними погуляти. Ходи краще й ти до них — чого сидіти в хаті?...

Тетяна. Мені не можна. Незадовго прийде той козак Тарас — прощать ся... з батьком, то треба дома бути, щоби дати чого їм попоїсти...

Оксана. А я пійду. Прощай, Тетяно!... Дивись, Денис сюди прямує!... Яка щаслива ти: і козаки, і парубки так коло тебе й в'ють ся! (Побігла).

Тетяна (одна). Велике щастє в тім, що всі мені заглядають в очі!... А той, що душу взяв мою до себе, поїде завтра звідси... і може вже до смерти його я не побачу!...

Ява VI.

Входить Денис.

Денис. Не знаю я, що стало ся зі мною!... (Підходить несміло до Тетяни). Здорова була, Тетяно!... Дивись на мене... Як тїнь яка блукаю я!...

Тетяна. Який ти був, такий і є: сьмішний, дитина!...

Денис. Сьмішний та й годі!... У мене душу ввертає, і все-ж таки сьмішний?!... Та чим же я сьмішний — скажи?...

Тетяна. Всім. Найперше-ж тим, що в мені закохався і сватати вже мене задумав.

Денис. Хто-ж се сказав тобі?... Не вспів я ще промовити слова дома, як мучусь за тобою, а ти вже знаєш і сьмішним мене зробила!... Тетяно!... Невже мене не любиш ти ні крихти?... Ти-ж так приязно балакала зі зною і тим із розуму мене звела... Казала всім, що я найкрасніший парубок між парубками, і словами такими мені надію подала...

Тетяна. Те саме я й тепер скажу та ще й додам: іди на Січ, то може і козак з тебе буде не послідний!...

Денис. Про Січ забув я з того часу, як в тобі закохався!... На що-ж тобі та Січ здалася? Хиба без Січи ми не прожили би щасливо вік з тобою?

Тетяна. То не козацький же ти син, коли таке говориш! За що-ж й любити тебе?...

Денис. Ти думаєш, що я боюся бісурмена?... Ні, Тетяно! На п'ятьох один пійду — хоч зараз!... Але що-ж в тім?... Пійду я воювати, ти замуж вийдеш!... Зроблюсь я козаком... а ти?... Чия тоді ти будеш?... Хиба тихо господарем прожити не можна?...

Тетяна. Коли дівчат козацька чарує вдача, то йди і ти та з ворогом перше навчися воювати, щоб вмів обороняти свій край і жінку від Татар!...

Денис. І що-ж, тоді тобі я красшим буду, коли калікою вернусь?...

Тетяна. У тебе й мова ще дитяча, а женитися вже задумав!... Слухай. Денисе, я люблю тебе...

Денис (не дослухавши, кидається до Тетяни). Любиш?...

Тетяна (відпихає). Потрівай!... Люблю тебе — як брата.

Денис. Як брата! У мене є сестра — Оксана!...

Тетяна. Сьмішний, їй-Богу, ти! Та дай же виговорити мені!...

Денис. Ну, кажи.

Тетяна. Хто не знав горя — не зрозуміє той і щастя! Молоде серце, як пиво молоде, грає: йому і вину нема, коли розходить ся; а опісля, як серце вгамуєть ся, закиснеш ти, як пиво кисне!... Захочеть ся того, що й другі мають — слави! А славу запізно добувати, як бабієм вже станеш! Іди на Січ, там розуму дістанеш і за три-чотири роки і сам себе ти не пізнаєш.

Денис. А ти-ж мене підіждеш, поки верну ся?...

Тетяна. Не буду ждати тебе, Денисе... Ти молодий ще — ми не пара!...

Денис. Не любиш ти мене! На що-ж прича-рувала?... Тепер я сам собі сьмішний!... А серце все-ж таки болить!... Прощай, Тетяно!... Не судив Господь прожити з тобою вік щасливо — пійду на Січ шукати талану, бо поки не любив тебе, я думкою туди літав частенько!

Тетяна. Від думки одної ти став уже козаком!... Іди-ж, іди!... Нехай тебе Господь благословляє!... Як будеш відїзджати, прийди до нас попрощати ся! Як брата обійму.

Денис. Прийду!... Прощай тим часом! (Тихо пійшов, схиливши голову).

Тетяна. Здоров іди!... Та не сумуй!... На Січи видужаєш скоро від сеї хвороби. (Сама). І жаль мені його, бо я й сама тепер вже знаю, яке тяжке кохання безнадійне!.. Проснулось серденько моє!... Збудив його Тарас, і не знайти йому спокою!... (Побачивши за сценою пана старосту). Ох! Старо-

ста!... Куди я не пійду вже кілька день — його стрічаю!... Глядить за мною він, чи так ненароком стрічаюсь?... Пійду скорше у хату!... (Іде в хату).

Ява VII.

Входять староста і Герцель.

Староста. Чудо!... Диво!... Краса, якої ще й не бачив, про яку й не чув! Здається, ні один артист такої ще краси не змалював!... Стан, хід, вся сіяє зорею ранішнюю!... О, сліпнуть очі!...

Герцель (до себе). Жени ся після сього!...

Староста (до Герцеля). Ти кажеш, що ся дівчина — Тетяна Бондарівна називається?...

Герцель. Так, вельможний пане... (До себе). Пропає же мій замір...

Староста. Вона тут і живе?

Герцель. У неї батько є, козак старий, багатий, кажуть... у всіх в повазі... одна вона дочка у нього.

Староста. Так що-ж?

Герцель. Я так кажу, для відомости тільки. (До себе). Хотів його я налякати!...

Староста. Хоч би він був як Крез багатий, то все багатство те не варто й шеляга — перед красою його дочки!... О, всіх чортів зібрати і Вельзевулу жертву принести, а ублагати їх, коли сами не зможемо — щоб допомогли мені причарувати до себе Бондарівну!

Герцель (до себе). Ой, ой, ой! Куди метнув. Не їсти-ме й не пити-ме вельможний пан, поки себе не вдовлить!...

Староста. Чого-ж мовчиш, пане Чеслав?... Кажи мені, що знаєш ти про неї?

Герцель. До неї сваталось багато женихів, але вона всім відказала.

Староста. І не диво! Щоб така краса дістала ся чабанови!... Краса жіноча — виспа сила: вона на світі держить все і світом править!... Красою той ушити ся може, хто має смак у ній, а не чабан усякий!... І вона... Невже дурною буде, щоб виховувати себе для смоляра!... Ні!... Пане Чеслав!...

Герцель. Я тут, вельможний пане!

Староста. Ти не знаєш такого зіля, щоб дівчину причарувати?...

Герцель. Знаю.

Староста (скоро). Так говори-ж скорше!...

Герцель. Треба напоїти її улесливими речами: день-у-день говорити, що вона гарна, що за нею пропадаєш. А перстень золотий, з блискучим камінцем, намисто добре з дукачем допоможуть отуманити голову її так, що вона забуде честь свою, честь батькову!... Се самі певні чари — вони не мало вже дівчат із розуму звели!...

Староста. Ти розумний і хитрий, як чорт! Не раз мені ти вже служив, і я тебе не забував за всі твої послуги!... Служи-ж ще і тепер.

Герцель. Служив і служити-му пану аж поки не згину.

Староста. Люблю тебе за службу твою дуже!... Придави-ж тепер свій мозок так, щоб те усе, що зветь ся розумом, вийшло на верх, і спитай його: що робити, щоб Бондарівна була моя? Коли у тебе не вистане, позич у чорта хитрощів — і добудь мені Бондарівну!... Обернись у змія, в голуба перевернись — як треба буде — і добудь її! А кровю по-

лить прийдець ся шлях до неї — зроби ся тигром на той час!

Герцель. О, вельможний пане! Полити кровю шлях... то...

Староста. Кров — сироватка, коли природа кличе наше тіло на празник розкішний!... Ну, прощай! Я знаю: ти усе придумаєш на самоті і прийдеш уже тоді мені оповістити! А за послугу будеш мати від мене тисячу червінців. Я жду тебе у замку! (Пійшов).

Ява VIII.

Герцель (сам). О, се служба ласа! 1000 червінців!... Дістанемо Бондарівну... Хоч так, хоч так! Вельможний староста потішить ся нею недовго, я вже знаю, а опісля й я свою жажду вдоволью... Для себе добувати Бондарівну — трудно, щоб бешкету та гвалту не зробити, а для вельможного — се инша річ, тут гвалт вже не допоможе, коли сироваткою кров він зве!... Але обійдемо ся ми й без крові! Тільки скласти добрих два, щоб видумати, як діло се зробити. Без жида не обійдець ся. Мордохай! Іди сюди!... Розумний дуже жид... пораджусь з ним, що скаже... Велика сила жіноча краса, то правду староста сказав! Та й гроші сила не мала, скажу вже я від себе! Мені здаєть ся, що й чисту, як ранішня роса, людину — можна купити за такі ласощі і принади!... Важна штука: честь дівоча, зневага батька! Ха-ха-ха! Химерні вигадки дурних людей, що замість крові в них молоко по жилах ллєть ся!... Мордохай!

Ява ІХ.

Входить Мордохай.

Мордохай. Що тут таке, панунцю, сталось, що кличете мене сюди?

Герцель. А в коршмі там нема нікого?

Мордохай. Нема... кажіть, що пану треба?

Герцель. Хочеш заробити сто червінців?

Мордохай. А де-ж є на сьвіті такий чоловік, щоб не хотів заробити сто червінців?

Герцель. Зробиш діло — візьмеш сто червінців, не зробиш — з'їш дулю! А може й гірше що з'їш!

Мордохай. Сто червінців?... Далі-буг, зроблю!...

Герцель. І ще умова: про те, що тут казати зараз буду — ти сам в той момент забути повинен, коли се діло зробиш; а як довідаю ся, що скажеш ще кому, то з дозволу вельможного пана старости відріжу язик... їй-Богу!

Мордохай. Добрий гендель, за сто червінців язик відрізати!... Ні, най будете здорові, ніхто не буде знати: я в богоміля заховаю ваші речі!...

Герцель. Так слухай же. Вельможному пану старості уподобала ся Бондарівна.

Мордохай. Ой, вей мір!

Герцель. Чого ти галаснув, мов хто тебе припик жигалом?

Мордохай. Страшно зробилось!... І ви, і староста до Бондарівни. (Цмокає губами й оглядається кругом). Ходімо лучше в веранду, щоб тут хто не почув... Ви знаєте, як Бондаря всі люблять... Ай!...

Герцель. Не такий чорт страшний, як його малюють... Еге, когось сюди несе і справді — ходімо у коршму, а жінку вижени з хати, щоб не чула. (Пійшли).

Ява Х.

Тарас, 1-ший і 2-гий чоловік.

1-ший чоловік. Ну, прощай! Щасливої тобі дороги, брате!

2-гий чоловік. Бувай здоров! Побачимось в обозі.

Тарас. Оставайтесь здорові. Пійдете завтра по близьких селах. Та осторожно робіть ви діло, щоб хто не провідав.

1-ший чоловік. Не журись, козаче! Всі знатимуть, що треба знати, і язика держати будуть за зубами: й кліщами навіть його не витягнеш!... (Обидва чоловіки пішли).

Тарас (сам). Своє зробив я діло, тепер би й їхати уже пора; коли-ж на гріх побачив тут чарівні очі Бондарівни, і мов хто прикував до них... Поки не знав її, був вільний я, як вітер, як птиця, як вода у половодя!... І думка, й серце були на Запорожжю!... А тепер?... Вони тут, коло твоєї хати, в хаті — коло тебе самої. Не козацька се хорість, але вона такою стежкою залазить в душу і в серце потайно так примостить ся, що тільки вже тоді оглянеш ся, коли почувеш, що тут сидить. Коли би ту стежку знав, колючим тернем би її закидав, щоб дівочий погляд по ній, дівоча ласка не пройшла!... Найбільше бере мене досада, що я її побачив в

таку пору, коли про себе думати не повиннось!...
Пійду, ще раз на неї гляну і придавлю в своїй душі
коханє!... Нехай крига запечатає моє серце —
поки не поконаєм ворогів! (Пійшов у хату).

Дівчата й хлопці виходять на сцену і водять „короля”: „Король коло
городу ходить” і т. д.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

У Бондаря. Хата убрана богато.

Ява I.

Сидять: Бондар, Тарас і Тетяна, котра щонебудь робить.

Бондар. Давно вже я бачив ся з товаришами!... Що там дід Кадило поробляє? Як Чаплія? Чи ще живий?... А Горобець?... А Чайка? Та всі-всі товариші — відразу й не нагадаєш — як живуть? Розкажуй!...

Тарас. Богато вже не стало тих, що воювали разом з вами!... Один Кадило ще живий, та й той на ладан дише. Чайку у Синопі убили, Горобець і Чаплія у мори потонули!... Я сам в неволі був два роки.

Тетяна. Як, в неволі?... І живий остав ся?...

Тарас. Кому ще жити призначив Бог, той і з пащеки лютої смерти вийде цілим... Я ще малим повинен був умерти, а от живий зістав ся!...

Тетяна. Чого-ж то так, козаче, що ти малим повинен був умерти?...

Бондар. О, ти не знаєш ще, Тарасе, моєї Тетяни! козацька справа люба їй, як нам з тобою, коли не більше!... Розкажи вже їй, нехай послухає про біди лицарські. Мої вона давно оповідання знає, нехай ще знати-ме й твої: козацькі діти повинні зна-

ти, що роблять їх батьки й брати, щоб і своїм дітям те розказати.

Тарас. Богато все розказувати буде!... За себе я скажу тобі, Тетяно, що бур я доволі пережив. Мій батько був козак і жив зимівником вже з матір'ю моєю; а я тоді малим ще був — років з десять мав, бо добре памятаю, як раз наскочили на наш хутір загін татарський. Товаришів при батьку було кількадесять, оборонялись довго, але сила взяла своє: убили батька і всіх товаришів, а матір і мене зі всім добром в полон забрали. Хотіло ся мені розбити голову свою тоді до муру, та метери пожалував... Дігнали нас до Перекопу, а тут товариші наспіли і січа піднялась!... Татари бачили, що добич стратять — від бісурменської лютости в обозі стали полонених убивати... Убив татарин мою матір, я палицю в той момент з дуба схопив і кинув ся на бісурмена, себе не тямлячи, і певно він би вбив мене, коли би Кадило з товаришами в обоз татарський вже не вскочив і не проткнув татарське горло шаблею в ту хвилию, як він хотів зрубати дитячу голову мою, що горіла жагою пімсти за матір'ю!... Татарин впав і, як падав він, я ще й палицею його вдарив!... Кадило крикнув: „Козак з тебе буде!” і кинув ся кінчити ворогів. А я стояв над трупом матери моєї і кричав, до Бога руки знявши. О, не забуду я ніколи тої муки тяжкої, що серце пригнітила, як я зістав ся сам з січовиками... Мене з собою взяв за сина Кадило; тоді ще жвавим козаком він був!... Мене, спасибі, до школи він віддав, і вивчив ся я... Давно було, а ще й тепер я бачу матір і пімсту люту до ворогів ношу у серци!...

Тетяна (обтирає сльози). Ти серце моє так розворушив, козаче, що я заплакала, бо пригадала і свою покійну матусю, котру убили теж злі вороги!... А як же ти попав в неволю й як утік від лютої смерті знова?...

Бондар. Ти краще у сьвітлиці дала би чогонебудь нам попоїсти, бо певно вже Тарас проголоднів ся!

Тетяна. Я зараз вас нагодую, бо в мене все уже готове!... І все-ж таки прошу тебе, Тарасе, скажи — як ти попав в неволю і з неї як освободив ся?

Тарас. Я рад тобі розказувати, коли так любиш слухати!... І весело мені дивити ся в очі твої молоді, що сяють зорями, як слухаєш про козацькі справи!... Ти — батькова дочка. (Тетяна потушляє очі). На чайках ми пустились в люте море: воно сказилось на той час, бо лютувало гірш від пекла!... За Тендером уже дві чайки потонули, а буря, взявши від нас таку жертву, ще гірше розлютувалася!... Молились Богу козаки, а наші байдаки, мов піре, що гуси погубили — хвиля кидала!... О, ворог лютий — вітер той, що нас не милував!... Море клекотіло, пінило ся, заливало наші чайки і скоро гнало нас, як хмари в осени по небі вітер буйний гонить... Розбило чайку нашу і в хвилях грізних де-не-де буйні голови козачі показали ся!... Я довго бив ся, не давав ся в руки смерті і вже тонути почав, як викинуло без пам'яті мене на берег турецький!... Викинуло на те, щоб із безодні моря попасти в зуби туркам!... Коли прокинув ся я, то вже був зв'язаний і в темнім якімось льоху сидів. Тут нагадав я все, і жаль мені стало, що в морю

не втонув з товаришами разом! Тяжка турецька неволя, не буду я тобі про неї говорити!... скажу, що в ній пробув я два роки і горя доволі я набрав ся. А й тут Господь ще зглянув ся на мене: поміг мені вернутись в рідний край!... Я задусив тюремного сторожа свого, надів його одежу, і криючись по горах, по лісах, їв кору з дерева, поки дібрав ся на Україну. Ожив я тут!... Набрав ся сили і знову летіти на ворога, як в рай, готов!...

Бондар. Аж кров моя стара кинула ся в голову від твого оповідання!... За муку ту, що ти за всіх терпів, дай обняти себе, Тарасе!... (Обнімає його). Орли!... Яка мати не усміхнеть ся, дивлячись на таких синів?...

Тетяна (обнімає і цілує Тараса). Як брата дорогого, цілую я тебе, козаче! Тепер ідідь в світлицю — я їсти вам зготую зараз! (Виходить).

Ява II.

Ті-ж без Тетяни.

Тарас. Я про їду забув: так весело мені у вашій, батьку Гнате, хаті!... Мов у батька рідного оттут я спочиваю. Спасибі за привіт, за щирість вашу!... А тепер про діло ще я маю дещо розказати. Хмельницький вже тепер в Орді, приєднує хана, щоб нам поміг ударити разом на ляхів, бо нестерпуче стало жити з ними...

Бондар. Знаю!... О, дай Боже поміч!... хоть тобі, Тарасе, по правді я скажу: не до душі мені, що ми на землю християнську наведемо Христових ворогів, що дивлять ся на нас гірше, ніж на собак!...

Тарас. І ворог лютий — побратимом стати повинен, коли несе свою голову за нашу віру.

Бондар. Щоби не каяли ся ми, як наші побратими, котрим не мало ми за шкіру сала залили, прийшовши в нашу землю, не обернулись в лютих ворогів!... І так багато мук народ переживає, а ще татарську орду, жадну рабунку, як впустимо сюди, то Бог його ще знає, що тяжше тоді стане: чи людська справа, чи татарський грабіж і полон.

Ява III.

Ті-ж і Тетяна.

Тетяна. Ідїть, уже готове все!... Тарас мабуть давно проголоднів ся; прости мені, що довго ждати заставляла!...

Тарас. Я батькови твому сказав: в хаті вашій і весело мені, і так затишно, що я й забув про їду; а тобі скажу, Тетяно, — та не сердь ся тільки, — що красшої дівчини не бачив я від тебе і серцем і душею!... (Тетяна соромить ся й опускає очи). О, тут відпочиваєш: мов в сьвітлім раю я опинив ся!...

Бондар. Ну, годі вже тобі, ще дівчину зібеш і справді з пантелику!... Ходімо лучше, підімо, то там і побалакаємо про зачатє діло. А ти, Тетянко, поклич Марію до себе і не впускай до нас нікого, щоб не помішали, бо діло є!... Ходімо, дорогий мій гостю, ходімо, сину! Я так тебе зову через те, що біле вже волосє маю! (Виходять у сьвітлицю).

Ява IV.

Тетяна сама, потім Марія.

Тетяна (в двері). Маріє, ходіть сюди, з роботою!... Тут будемо сидіти... (Сіла й замислилась). Він так недавно в нас, а я мов здавна його знаю!... Обличчє, постать, очи — все, все я бачила уже десь давно!... Або-ж він снів ся мені, або в душі малюнок рідного нам серцем чоловіка носиш, не знаючи того й сама?... Дивно!... Чому я не хлопцем урядилась? Тепер поїхала би з ним поруч воювати!... Нудна дівоча доля! Хоч вільна я в батька, як пташка, та що з тою волею я вдію?... На що мені вона здала ся? (Задумалась).

Марія (входить з пряжею). А який гарний козак у нас гостює!... (Тетяна мов прокинулась). Що з тобою? О чім так думала, що й не чула, коли я увійшла?

Тетяна. Про матір нагадала й задумалась.

Марія. Овва!... Навряд чи правду ти сказала!... Мені здаєть ся, що на думці в тебе козак отсей сидів.

Тетяна. Він тут розказував про деякі свої пригоди: як матір убили перед його очима, коли малим ще був; як у неволі він сидів турецькій...

Марія. І жаль тобі його зробилось?

Тетяна. Боже, як!

Марія. Се певний знак, що любий він тобі зробив би ся скоро, колиб посидів тут ще зо три дні.

Тетяна. Він живе не тим, що треба для кохання!... І я собі на горе тільки його малюнок носила би в серці!...

Марія. По чім ти знаєш? О, в козацькім серці

богато є вогню того, що треба для кохання; та вони тушать його бісурменською кров'ю... Коли не бачать раю, їм у пеклі гарно! Однак кого з них дівочий погляд пригріє і вогонь придушений роздує, той пекло своє зараз кине і в рай летить... А сей козак Тарас з огню самого — я бачу по очах!...

Тетяна. Ох, не кажіть мені про нього більше нічого!... Я не знаю, що зі мною тепер діється, голубонько: і радісно, і серце б'ється в грудях, мов пташечка, що в клітку попалась!...

Марія. А бач — прийшла й твоя пора!...

Тетяна. Хиба, Маріє, се кохане? Я так зворушена його оповіданєм тільки.

Марія. О, ні, моя ти пташко, я хорість сю добре знаю: не дурно серце б'ється в тебе!... Воно ще спало, і всім ти женихам, що сватались до тебе, відповіла: молода, мов, — ще не пійду... А сей протягне руку — й підеш певно! Збудив він серденько твоє.

Тетяна (наче марить). Не вродою він красний від других, що сватались до мене, ні... Коли ніхто, як він, не витерпів стільки; ні в кого нема такого чарівного погляду, що в саму душу йде і невимовним якимось щастем її обвиває, коли говорить він до тебе з ласкою!... Коли-ж балакає про бісурменів, неначе блискавка замиготить в його очах і полум'ям страшним ті-ж очи запалають!... О, як він гарно розказує... Рубець у нього тут: рубнув, певно, шаблею татарин!... І той рубець у другого був би ганчем, у нього-ж він красою служить і до лица, як лицарю, йому!...

Марія. А воно так: вже як полюбиш чоловіка,

та й те, що його не гарним робить, здаєть ся тобі красою!

Тетяна. Скажіть мені, Маріє, чи ви любили коли в своїм житю?...

Марія. Ох, серденько моє!... Хиба така була я й здавна, як бачиш ти тепер мене!... Минуло ся, голубонько... А й я колись зазнала щастя й горя!... А де за щастем пливе горе — воно те щастє з'їсть і зверху в серци запанує!

Тетяна (жалісно). Бідна моя! Скажіть, нехай я буду знати: від чого те горе у вас стало ся?

Марія. Любила я колись, ще молодою, козака. Звінчались ми, щаслива я була, — не треба й раю! Рік, як день один, минув, і мій Іван пійшов знов на війну, та вже він не вертав ся. І марно з того часу літа я трачу, в самоті зівяла моя краса і серце радістю не било ся уже ні разу в грудях! Я тим живу, що вже минуло й не вернеть ся ніколи, квіточко моя!... (Утирає сльози. Тетяна журливо схилила голову). Бач, як засмутила я твої ясні очі!... На що питала?

Тетяна. Як жаль мені того, хто в серци горе носить! (Наче замислилась). Знати щастя рік, щоб жити ним цілий вік!...

Марія. Такий наш край нещасний, що козаки все повинні бути готові смерти, щоби нас оборонити від ворогів; то й нам, жінкам, привикнути треба вже до того, що милий нас за шаблю проміняє!... А серця все-ж таки не спиниш, та й спиняти гріх його, коли воно осьвічує до чесної дружини плях!...

Тетяна (обнімає Марію). Яка розумна ви, Маріє!... Люблю вас слухати, як матір рідну! Спа-

сибі за розмову щиру! Либонь сюди вони йдуть з батьком. Ходім, Маріє, прибирати! (Ідуть).

Ява V.

Входить Тарас.

Тарас. А ми наїли ся вже і напили ся, спасибі вам!...

Тетяна. Богу дякуй!...

Тарас. А ти-ж куди?

Тетяна. Ми зараз прийдемо, домашнє діло тільки справимо. (Виходить з Марією).

Тарас (сам, дивить ся у слід за Тетяною). Не можу вийти я відси!... Мов хто припняв до сеї хати зелізним ланцюхом!... Ні, мабуть скільки не силуї ся, а нічого проти себе самого не вдієш!... Не можна загатити Дніпра, не можна вдержати кулю, коли вже вона вискочила з дула. То так не можна тих любощів спинити, що сковані були житєм суворим, коли вони вирвались уже на волю! (Бере бандуру і співає).

Ой не цвити буйним цвітом,
Зелений катране,
Тяжко-важко на серденьку,
Як вечір настане.
Ступай, коню, ступай, ворон,
З гори камяної
До тієї дівчиноньки,
Що чорнії брови.
Як не схочеш, дівчинонько,
Дружиною бути,
То дай мені таке зіле,
Щоб тебе забути.

Ява VI.

В дверях слухають пісню Тетяна й старий Бондар; ізза них видно голову Марії, котра утирає сльози після пісні.

Бондар. Ай Тарасе! А я думав, що ти так уже загартував ся в козацькім ділі, що пісня про кохане до тебе не пристане! Чи може закохав ся де, та в нас сумуєш?

Тетяна. Як гарно ти співав, Тарасе! Марія наша плакати почала, а я на силу вдержалась — їй-Богу!

Тарас. Я рад, що вмів твоє серце так зворушити! А щоб йому не було так тяженько, то заспіваю тобі веселої — на що все сумувати!

Тетяна. Спасибі, що нашу хату звеселиш, бо батька вже давно з бандурою не бачила, а я люблю, коли хто гарно грає, — здаєть ся, слухала би день цілий.

Тарас (співає, а потім танцює).

Як же-ж мені горівки не пити.

Коли в мене хорошії діти,

Коли в мене чоловік добрий,

Дай же, Боже, йому вік довгий!

А він мене не бє, не лає,

Він мене в гості пускає,

А він мене з коршми не гонить,

Він мені пити не боронить!

Бондар (на місци не всидить, а далі зіскакує). Е!... Коли так, то й я потанцюю!... А ну, дочко, з батьком!... Нехай Тарас побачить, що і ми ще козаки, хоч і підтоптались трохи!... (Закручує вуса). Грай тої самої!... Ой гоп!... (Танцює з Тетяною, але скоро сідає й каже). Більше не можу!...

(Тим часом Тарас породовжує після Бондаря танець з Тетяною, приспівуючи, а Марія в дверях любить ся. Старий підгукує).

Бондар. Діти-ж мої, рідні мої!... Спасибі вам, спасибі! Від радощів ще буду плакати, їй-Богу, буду!... Стривайте-ж; коли так!... У мене є мід, що на Тетянине весіле я держу — попробуємо, який він вдав ся!... Ходіть, Маріє, зі мною до пивниці... Бог його знає, коли ще прийдець ся так несподівано весело погуляти! (Обнімає Тараса). Кістки всі розходились, згадав я молодість, хоч зараз на коня! Е! матери його хиря!... Хиба я вже старий? Дочко, еге — твій батько молодець?... Та що тебе питати?... Ходімо, Маріє, меду вточимо! (Виходить з Марією).

Ява VII.

Тетяна і Тарас.

Тетяна. Давно вже весело й мені так, як сьогодні, не було!...

Тарас. Ластівочко моя! І мені любо глянути на твоє веселе лице!... Я ще ніколи сам не чув в душі моїй такого голосу, який тепер вигукує у ній!

Тетяна (спускає очі). Не говори, козаче, так ласкаво до мене!... На що маєш завезти з собою в Січ моє серце дівоче? Ти тут стоїш передімною, а душа твоя і серце там, у Січи!

Тарас. Січ — мати!... Люблю її я щиро! Життя свого для неї не жалію. За неї голову віддам.

Тетяна. Поважаю твою щирість до Січи. Там твоє щастє. Не занеси-ж туди мого серця, бо воно тобі заважить.

Тарас. У мене — тільки й роду, що мати-Січ! У тебе-ж рідний батько, і ти його кохаєш більше може, ніж я свою названу матір!... Скажи-ж мені: покинула би ти батька для козака, котрого вірно покохаєш?...

Тетяна. Він сьвітом моїм стане, зорею, сонцем ясним, він батьком моїм буде, з ним — коли я покохаю — пійду в тяжку турецьку неволю, умерти я за него рада!...

Тарас. О так же, горличко моя, і я! Хоч матір не забуду — бо вона багато славних дітий має, і гріх забути — її, коли-ж я покохаю дівчину, покину матір свою і душу тій дівчині віддам!...

Тетяна. Назвав ти мене горличкою, ластівкою... І спалив усю словами сими. Бідна горличка зістанеться сама... Орел же високо підійметься на добич і забуде горличку, бо йому треба широкого неба крилами дістати, а горличка... зіве собі гніздочко і хоче голубитись...

Тарас. Тетяно!... Я бачу, любиш ти мене!... Чи так?... О, я щасливий став, як саме щастє... Моя ти чарівнице, моя ти доле золота!... Благаю я тебе, щоб ти звила мені гніздочко — і будемо голубитись.

Тетяна. В тебе всю перелила я свою душу.

Тарас. Так любиш ти мене?

Тетяна. Без краю, орле мій! Візьми ти зараз мене вбий, коли тобі се щастє дасть!...

Тарас. І буйні гулянки з товаришами, і воля молодецька — все вилетіло з голови, осталась в серці одна думка про гніздочко з тобою, горличко моя!

Тетяна. Раю мій!

Сарас. Се перший раз в житю моїм обвіяло

мене повітрєм раю!... Тепер я з вітром побратаюсь і на його легких крилах на Січ летіти буду і день і ніч! Щоб, там своє зробивши діло, не вітром, а думкою прудкою сюди прилинути, напiti ся щастя щоб з тобою, моя ти зоре, раю мій! (Цілють ся).

Ява VIII.

Бондар і Марія вносять фляшку меду й чарки срібні.

Бондар (ставить на стіл). Ой, мід мій дорогий!... Коли то ще тебе нам пити прийдесть ся у Тетяни моєї на весілю? Тепер же випемо з радості, що молодість свою я пригадав!... Дочко, наливай і частуй нас!... (До Тараса). Ти не повіриш, як весело чогось мені: і плакати хочеть ся і танцювати!...

Тарас. Батьку!... То батьком так я звав вас, бо звичай є такий, — тепер же (бере Тетяну за руку) ми хочемо обое вже вас рідним батьком називати.

Бондар (дивуючись). Стривайте!... Що-ж се?... Може я сплю та снить ся сон мені?!... Чи ви з Тетяною жартуєте, Тарасе?...

Тарас. Не жарти се. Ми любимось обое і просимо вас, тату дорогий, благословіть на чесний шлюб нас!...

Бондар (недовіряє). Тетяно?!

Тетяна. Благословіть нас, тату!

Бондар. Га?

Тарас. Бог породив її для мене!... Тепер прийшла щаслива година... благословіть!...

Бондар. Так се правда?... О, Боже всемогущий! (Падає на коліна). Сльозами щастя я дякую тобі, що ти привів мені за життя свого ще узріти

своє єдине дитя за чесним лицарем! (Встає, обнімає Тараса). Нехай тебе Господь благословить!... І тебе, дитино моя, дорога моя, єдина утіха старости моєї. (Пригортає її голову до своїх грудий). О, я без міри щасливий! (Плаче, потім раптом, ще зі сльозами в голосі й на очах). От тепер випемо! Діждав ся мід свого! Маріє, ходи сюди!... Будемо танцювати з тобою! (Плаче).

Тетяна і Тарас. Що з вами, тату?

Бондар (обнімає то одно то друге). Від радості, діти, від великого і несподіваного щастя!... Та й виплю-ж цупко я!... Наливай!...

Завіса.

ДІЯ ТРЕТА.

Декорація тасама, що і в 1-ій дії.

Ява I.

Герцель (сам). Отут повинна йти вона із церкви — її я обминув. Не помагає ніяка ласка... Дурна: соромить ся того, що нам дала природа. Не знає, в яким життю є смак. Вже три рази я їй про коханє говорив, вона-ж і слухати не хоче... з такими я ще не стрічав ся, та й мало їх на сьвітї є! Найкрасше діло мати з тими дівчатами, котрі, наслухавшись ще змалку від паних молодиць про їх веселе жите, з цікавості самої не ждуть весіля, а поспішають, щоб скорше самим пізнати всі ті принадні хвилі, котрі так чарівнико їм мозок вже намалював!... Отсе наші! З Тетяною-ж мабуть нічого ласкою не вдієш, але попробую ще раз з нею побалакати... Вона!... О, змію — ти, що Еву підманив, — впусти отрути в серце її і поможи мені хоч сей раз.

Ява II.

Тетяна йде.

Герцель (заступає її дорогу). Звідки йдеш, Тетяно-серце?

Тетяна. Чого ти лізеш в очи, гадюко? Не можу дивитись на тебе!

Герцель. А я не можу жити в той день, коли тебе не бачу!...

Тетяна. Геть йди! Огидний псе! А то кричати зараз буду.

Герцель. О, зглянь ся, подивись ласкаво ти на мене! Коханєм я до тебе ввесь від мозку до п'ят горю, а ти така недобра, що мені і слова ласки не промовиш!... Коли противний я тобі, то хоч кинь оком та глянь на мене привітнійше... ну, з жалю самого... тоді вже легше мені вмерти, бо все одно помру через те, що не кохаєш.

Тетяна (здрігнувшись). О, гидкий! Ти думаєш, що душа моя не чує, яка в тобі сидить гадюка?... Іди від мене геть!... А то робітників покличу, то виб'ють з тебе твою пекольну спрагу — дручками!

Герцель (підступає). Хоч руку дай же подержати!

Тетяна (плює йому в очи). Тьфу! (Відпихає його). Візьми, що тобі належить ся!... (Скоро зникає в хаті).

Ява III.

Герцель (сам. Обтираєть ся). Се поцілунок инший ніж я ждав!... Стрівай же, Бондарівно!... Ти поцілуєш ще мене в те саме місце що тепер наплювала!... Стрівай, голубонько! Сьогодні силою візьму тебе, хоч би ти небом заслонилаь. У мене все уже готове... В Данилівськім гаю є замок, де вже не раз робили ми зі старостою такі діла... ха-ха!... То там і ти, Тетянко, сьогодні побудеш!... Ого-го!...

Не буду я Чеслав Герцель, нехай мене чортяка візьме, коли не научу тебе покинути дурням сором!... (Йде до шинку). Мордохай!

Ява IV.

Мордохай виходить.

Герцель. Ну, що-ж?... Купив у Бондаря ти рибу?

Мордохай (злобно). Купив і гроші вже віддав!

Герцель. Тепер, виходить, ти вже обзнакомлений з його двором?...

Мордохай. А певно!... Сьогодні рибу на вози кладуть, щоби у Кривянку відвезти до Гершка, така була згода. (Усміхається). І тоді в дворі у Бондаря ніхто не останеться!... Я там сьогодні був мабуть з п'ять разів...

Герцель. А старий?

Мордохай. Старий не їде; вони ждуть молодого, мені казали наймити... Та що старий?...

Герцель. О! То се й весіле скоро буде, і діло наше пропаде?... Коли так, то треба поспішати!... Слухай: вже сонце заходить і наймити не виїдуть сьогодні, а там знов молодий, весіле... і праця пропаде!... Біжи-ж ти зараз до двора і ніби на могорич поклич до себе наймитів, та й у горівці їм... На!... (Виймає порошок). Підсип отсей дурман. Вони, як випють, будуть спати смертельним сном, а нам того і треба!... Потім поспробуй виманити Бондаря з хати... Скажи йому, що попилися наймити... що... Видумай причину!... Аби він у вечір пішов з дому... Ну хоч таку, наприклад що розташовані вози, і серед двору риба в купі, доглянути

же нема кому — скажи... Що дощ замочить... Крут-ни жидівською головою і вимани старого з хати, чуєш?...

Мордохай. Крути тут головою... Не знаю, чи удасть ся!...

Герцель (до себе). Ну, що-ж, коли не вийде з хати, тоді Міхал його убіє, щоб за Тетяною затер-ти шлях!... На себе нехай жалуєсь. (До Мордохая). Гляди-ж мені, заки прийду, щоб все було, як я сказав! Тим часом я сюди всю челядь приведу і ти впусти її у коршму з двору. Нехай спдять на по-готові й ждуть мого приказу!... Повертайсь!

Мордохай. Пануню, а червінці?

Герцель. Пся крив! Ти взяв уже 50!...

Мордохай (цілує його в плече). Узяв, спасибі вам!

Герцель. Зроби все діло, візьмеш ще стільки. Ну, скорше — ніч настає, я немаю часу тут ба-лакати з тобою (пійшов).

Ява V.

Мордохай (сам, а потім 1-ший і 2-гий най-мит Бондаря). Ой, ой! Коли би червінці ті взяти скорше від нього. Бо пан Чеслав і батька рідного облупить — він хитрійший від жида! Обманить ще. (Підходить до двору Бондаря, заглядає й киває пальцем). А ходіть сюди!...

1-ший наймит (з неохотою). А чого тобі?

Мордохай. Чи уже наклали рибу на вози? (за-глядає у двір). Ой, ой! Яка велика купа ще лежить на землі!

2-гий наймит. Швидкий ти дуже!

Мордохай. Вус!... То ви сьогодні ще мабуть і не поїдете, а Гершкові потрібна дуже риба: там завтра ярмарок!...

1-ший наймит. Куди-ж тепер їхати? Досить уже пізно; а поки накладемо, то й смеркнеть ся. (Виходить 1. і 2. наймит а також 3. і 4. без слів).

Мордохай. Слухайте, хлопці, — зайдіть до мене зараз, я вам поставлю могорич, щоб ви сьогодні рибу повезли.

2-гий наймит. Та воно не так ще й дуже пізно, можна ще сьогодні виїхати — дорога не далека і знакома.

1-ший наймит. Та як справимось... то й побачимо...

Мордохай. Ну, йдіть же, вишійте гарненько, та й до діла.

2-гий наймит. Я так думаю: на рано можна було би заїхати у Кривянку з рибою.

1-ший наймит (переходить з другими і Мордохаем сцену). А що-ж тут зістало ся: може десять сот докласти та вишнурувати вози... та... (входять у коршму).

Мордохай (пропустивши їх). Могорич се мазь така, що по ній вже колеса не риплять! Але тепер мені байдуже. Всиплю їм того порошку, що дав пан Чеслав—нехай собі сплять у коршмі... (Виходить).

Ява VI.

Виходить Марія і Тетяна.

Тетяна. Я три рази вже йому казала, що осоружний він мені, що й глянути не можу на нього; а він, як змій, сичить і лізе в очі, і бачу я в його очах замір поганий.

Марія. Коли так, то певно се не чесне коханє! Коханє правдиве соромливе, воно ховаєть ся і нишком плаче, коли його уразити дуже.

Тетяна. Хотіла я сьогодні батькови сказати, що нападом до мене лізе отой поганий пан.

Марія. На що його засмучувати й сердити! Такий щасливий він тепер, що жаль йому казати недобру річ яку... Та й на що? нехай він пильнує ся, поганий!... Сьогодні, або завтра Тарас приїде і скоро ми звідси зовсім заберемо ся (сїдає на приспі), то й пана ти того, що він такий противний — не будеш бачити вже більше! Ох! Як я утомила ся!

Ява VII.

З хати виходить Бондар.

Бондар. От добре ви зробили, що сюди вийшли. Такий чудовий вечер! (Присїдає коло них). Чи ти не бачила, Маріє, куди пішли Охрім наш та Демян?

Марія. А там на подвірю вони складали рибу. Не бачила, куди пішли.

Бондар. Сьогодні й виїхати би треба, а не вспіють! Розпочали й покинули... Чи в коршму часом не пішли! Та Бог з ними: коли пішли, то й прийдуть! (До Тетяни). Ну, слава-ж Богу сьвятому, усе йде гаразд. Сьогодні був я у попа, його повідомив про шлюб твій, а завтра вже й Тарас повинен бути з товаришами, як ще сьогодні не приїде!... Та й уджигну-ж весіле на славу! Погуляємо тут, скільки влізе, а потім візьмемо Марію і придане — та й всі, мов обозом, поїдемо на ху-

тір мій далекий. Все-ж безпечнійше, поки перейде бура, бо вона от-от зачнеть ся... Устрою там тобі ґаздівство добре та й знов сюди верну ся!

Тетяна. Та й ви би там, тату, вже зістали ся, бо скучно буде там самим.

Бондар. За мене, дочко, не журись. Я попрощаю ся з тобою на довго, а може й на віки!... У мене діло тут є, і треба бути коло нього... Хоч сам рубати ворога не здужаю, зате-ж є другі справи війскові, в яких потрібні будуть мої руки; згорнувши-ж їх, сидіти тепер сором!... Я ще не такий старий, щоби вже на запічок залізти.

Тетяна. А Тарас вам, тату, не казав, чи й він пристане до козаків, коли війна зачнеть ся?

Бондар. Не знаю, як тепер, а раньше він мав думку... Хоч може й в Січи оставити ся... Бо запорожці не всі пійдуть! А тільки ти, моя дитино, його не здержуй своїм коханєм, не будь ярмом для козака! Дочка моя повинна знати, куди тепер честь лицарська кличе кожного із нас!...

Тетяна. О, тату! Не кажи так! Як би мене він взяв з собою — сама би пійшла з ним поруч бити ся! Спитала тільки так... Жіночу долю знаю змалку: від тебе, тату, я навчила ся любити козацьку славу, а для неї—й щастє я своє віддам!... Коли-ж Тарас, що вже доволі біди для краю переніс, захоче трохи ще пожити зі мною і в Січи він зістанеть ся, то... силувати його не буду на війну, бо знаю певно — не від страху він в Січи буде і для такого козака знайдець ся ще робота.

Бондар (цілує її). Як будуть в нас такі, як ти жінки, не скоро можна козацьку силу звоювати! А що, Маріє, чи все у нас готове на весіле?

Марія. Ото! За десять день та щоб всього не наготовити? Слава Богу, наїдять ся, хоч всі нехай зберуть ся на весіле: і ковбас і холодцю доволі є! А все друге можна й пізнійше наготовити: не я-ж одна готувати тут буду, багато є помічників!... Колиб наш молодий скорійше вернув ся, а то Тетяна частійше, ніж передше, у віконце поглядає!

Бондар (жартуючи). А скучила — скажи... Бачу, що скучаєш!... Скоро буде: як не сьогодні у вечер, то завтра рано певно.

Тетяна. Та то Марія так жартує, а я щаслива, нема чого мені вже сумувати! Хоч правду, тату, вам скажу, що як Тарас поїхав, минуло лише десять день, мені-ж здаєть ся — цілий рік... Другому я би сього і не сказала, а вас я не соромлюсь, так вже привикла вам свою душу повіряти.

Бондар (цілує її в голову). Не нарадуюсь тобою, не надивлю ся: така ти гарна дитина!.. Слухай, Маріє! Треба би нам завтра заколоти і третього ще кабана, бо як харчів не стане на весілю, то на всю Січ ти осоромиш старого Бондаря!

Марія. Від радощів ви готові порізати все! Куди-ж те все дівати? Повірте вже мені: сто душ цілий тиждень прохарчуємо!

Бондар. Гляди-ж, бо буду сердитись! Йй-Богу! Та от ще що: хоч меду в нас доволі, а й варенухи

треба стільки-ж, бо запорожці на весілю не вміють жартувати — я знаю добре по собі...

Марія. І лишенько вже з вами!... Вам добру чарку меду дати, то ви й готові!

Бондар. Еге, не знаєш ти, який я був колись! По давньому і про других я міркую... Бувало... Е, що тобі казати!...

Марія. Бо й правда!... Що згадувати про те, що вже минуло...

Бондар. А чим же й жити на старости літ, коли не тим, що з молоду в душі осталося? О, як то любо в душі старій носити малюнки молоді!... Я, як тепер ще, бачу себе на воронім коні з товаришами: і в поході, і з бісурменом в січі!... Тарас мій дорогий збудив в моїй душі вояцькі заміри, готов я знова — думкою хоч воювати, бо вже не маю сили на правду з ворогом поміряти ся. О, молодосте-відрадо... пройшла! Тепер колиб Господь благословив діждати ся ще онуків — тоді в дорогу...

Марія. Діждете, як дасть Бог!... А я й забула вам сказати: до вас у ранці жид Мордохай чогось приходив.

Бондар. Та я знаю, чого він лазить!... То-ж він купив для Гершка солоної риби чотири вози з тим, щоби перевезти в Кривянку моїми чумаками. Сьогодні треба би вже везти після згоди, і хлопцям я казав, щоби накладали, а вони, бач, пішли кудись — мабуть забавились!... Тепер не знаю, що й робити?

Марія. А що-ж робити? Ждати прийдець ся до ранку! Пора-ж мені ще й в господарстві дещо зробити. Ходіть, допоможете хоч ви переточити горівку.

Бондар. От добре, що пригадала, я й сам хотів про се тобі казати! Ходім... Та треба подивитись ще, що з рибою зробити... (Марія й Бондар пішли до хати. Темніє).

Ява VIII.

Тетяна (сама). Тяжко на душі у мене, як згадаю, що ми поберемо ся, і Тарас мене покине зараз, коли поїде на війну. І любо серцю, що він буде бити ся за рідний краю. О, як би гарно жити було на світі, коли би вже ворогів у нас не було... Хоронив його Господь від смерти, як він малим ще був; вернув його знов з бісурменської неволі в рідний край! То і тепер поверне його цілим з війни, щоб не розбити мого молодого щастя! Як чудно: і радісно мені, і туга якась оповиває моє сере!... Сумно так зробилось, наче я що дороге згубила! Чого се так?... Чи може що з Тарасом сталось, чи так я вже за ним скучаю? Серце затужило!... О, милий мій! Прилинь скорійше!... Зірко вечірна, на своїм проміню подай мойому милому від серця вісточку!... Стрінеш в дорозі де — шепни йому, щоб скорійше їхав, а як ночує де — нехай присню ся йому... (Показуєть ся Герцель). І знов несе сюди противну ту гадюку. Пйду скорше у хату та Богу помолю ся, щоби він післав щасливу дорогу милому! (Пійшла).

Ява ІХ.

Герцель (виходить, до себе). Утікла! Ха-ха-ха! Тікай, тікай! Ми й там тебе знайдемо!... (До шляхтичів). Ідїть же до коршми і ждїть разом з другими.

Шляхтич. Добре, добре!

Герцель. Та щоб усі були готові, може прийдець ся пустити в діло і шаблі і пистолї.

Шляхтич. Добре, добре!

Герцель. Старого-ж, як що застанете у хатї, треба вбити, бо ївалту він наробить і все на ївалт збіжить ся. Так вам тоді труднїйше буде себе обороняти, нїж зразу вбити одного!...

Шляхтич. Добре, добре! Я його так пробую, що він і не писне!

Герцель. Тим часом я попробую старого виманити з хати, то буде далеко красше, а ви позирайте: як тільки вийде, митю хапайте Тетяну на коний і вихром мчіть до гаю, — нехай потім шукають!

Шляхтич. Добре, добре! (Йде).

Герцель. Покличте сюди Мордохая!

Шляхтич. Добре, добре!

Герцель. Далеко красше буде, коли старий пійде з хати! (Входить Мордохай). Ну, що?

Ява Х.

Мордохай. Наймити вже сплять, як мертві.

Герцель. А старий?

Мордохай. Я ще не вспів пійти до нього.

Герцель. То йди-ж скорше, чого ти мнеш ся?

Мордохай. Ой, пануню, я бою ся, щоб опісля він не догадав ся, що й я тут винен. Тоді кому скрутить ся, а жидови змелеть ся!...

Герцель. Бидло, патинок!... Слухай, я тут зістанусь і як ти вийдеш з Бондарем — я тебе пічну сварити. Тоді побачить він, що між нами нема згоди!... Ну, іди!... А там що буде, мудруй вже сам своєю головою: не можна-ж все тобі так точно розказати.

Мордохай. Щось у мене в колінах ноги згинають ся і наче по під шкірою коماشна бігає.

Герцель. Я тобі дам коماشню! Хоч пропадь!... Запізно вже вертати ся — червінці взяв? Іди!...

Мордохай. Віддайте мені решту: може я сьміливійший стану.

Герцель. Як я потягну тебе сим палашем по голові, то ти забудеш страх!...

Мордохай. Ще й Бондаря нема тут, а ви не тільки сварите, а й бити збираєтесь. (Ідучи в хату до Бондаря). Пропали 50 червінців!... Коли вже палашем лякає, то гроший не віддасть!... Ой, вей мір! Огидний чоловік! (Пійшов у хату).

Ява XI.

Герцель (сам). Щось і мене вже страх обняв... А ну, як хто надійде, та не один?... Чернь зробила ся чогось чутка: тільки що зашелестить, зараз і

голову підійме. Нехай сам Міхал справляєть ся тут, а я пійду звідси і буду ждати коний. Коли Міхал діло справить, то я покористаюсь, а як його злапають, нехай він своїми боками платить, бо у мене щось мало охоти підставляти голову. Найкрасше загортати огонь чужими руками, а дурнів — слава Богу, є доволі! Коли-ж Михайло руки попече, мене боліти не буде!

Ява XII.

Входить Мордохай і Бондар.

Бондар. На що-ж ти, чортів сину, їх напоїв? Мабуть могоричив, щоб більше риби положили!

Мордохай. Йй-Богу ні, вони сами понашивались.

Герцель. Чуєш ти, поганий жиде. Чи довго я на тебе буду ждати?

Мордохай. Зараз, зараз, зачекайте пануню!... Мені ось треба з ними побалакати за рибу.

Герцель. Іди, Іродів Юдо, зараз до пана старости й неси гроші, бо я тебе тут так притасую, що з тебе самого риба посиплеть ся!... Бач, він з рибою возить ся, а я повинен ждати. Іди!... (Штовхає жида, жид перед ним присідає і зводить до нього руки).

Мордохай. Зараз, зараз! Йй-Богу, зараз! (До Бондаря). А як же риба так стояти-ме — на дворі у розікритих возах і без догляду?.. Пійде дощ — замочить і хто захоче візьме, скільки йому треба!...

Досить того, що сьогодні не повезли та ще по-
розносять!

Бондар. Ну годі!... Нехай ти здохнеш зі своїм
картанєм! Я зараз найду людей і дам їй раду. (Іде).

Герцель (заміраєть ся на жида). Ти довго тут
возити-меш ся з рибою, анатема!...

Мордохай (злякав ся справді). Та я-ж іду!...
(Відхиляєть ся, наче його хто хоче вдарити в ли-
це). Та я-ж іду!... Не жартуйте, мості-пане, бо ви
мене на смерть перелякаєте!...

Герцель. Іди, іди!... Ще й базікає, шкашина
пшура! (Всі виходять. Жид іде й обзираєть ся, щоб
його Герцель не вдарив).

Ява XIII.

На сцені пусто. Мельодрама піяніссімо. Через якийсь час челядь ви-
ходить з веранди, підходить і зникає в хаті. Музика переходить в бурю,
остатна челядь стає лавою коло дверей. Все робить ся скоро, після об-
думаного пляну, але не складно. Через хвилину з хати чути страшний
жіночий крик, потім вистріл, в орхестрі буря фортіссімо, а вслід за
тим виносять Бондарівну, загорнену в кирею, й скоро несуть через сце-
ну. Всі зникають. Музика затихає помалу. Мала павза.

Ява XIV.

Входить Денис.

Денис. Що се за поїзд переїхав коло мене?...
Буда якась закрыта, а доокола верхові: щось чудне
— наче весіле!... Весіле!... І тут весіле скоро буде
у Тетяни!... О, зла доле!... Не можу ждати її весіля,
щоб дивитись, як дівчину, котру кохаю, другий

веде до шлюбу!... Зівсім зібрався і здається скоро сьвіт завтра поїду з товариством у Січ. А все-ж не видержав — прийшов хоть попрощати ся... О, Тетяно, Тетяно!... Як тяжко йти до тебе в хату з тим, щоб побачити тебе і знов розстати ся на цілий вік! Е, буду козаком — пійду і попрощаюсь, як з сестрою!... Що-ж се у них і двері відчинені нарозтвір, і наче там нема нікого — так тихо? (Входить в хату).

Ява XV.

Виходить Бондар, 1-ший і 2-гий чоловік.

Бондар. Сього ніколи не було, щоб так смертельно попили ся мої хлопці. Ми скоро приберемо і опакуємо вози...

Денис (вискакує з хати, як несамовитий). О, Боже праведний, мов грім мене ударив!...

Бондар (розсудно). Денисе, що з тобою?

Денис. Марію вбито і Тетяни нема в хаті!

Бондар. Що?... (Кидається в хату, за ним 1-ший і 2-гий чоловік).

Денис. О, мозок мій перевертається!... Не знаю, що й подумати?!... Стрівай!... Як блискавка все разом освітила!... Так се я бачив сам, як коло мене Тетяну повезли... Кохане знайде шлях!... На коня зараз і в погоню! (Скоро пійшов).

Бондар. Людоїди!... Не маю сили... Вітру... вітру!... (Хитається, його піддержують з великим напруженєм. Вдихає в себе глибоко воздух). Ко-

ня!... Мушкет, шаблю!... (Грізно). Бондар старий покаже, як він дочку уміє боронити!... Найдучка її під землею!... Ох! (Хапаєть ся за груди і проводить рукою по голові). В очах темніє... Води, води! О!... (Один чоловік спішить у хату, другий хоче піддержати старого). Тетянко!... Дочко!... (Паде).

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

ВІДСЛОНА І.

У Бондаря в хаті. Ніч. Горить сьвітло.

Ява І.

Запорожці і нарід — з косами, ціпами та рушницями.

1-ший запорожець. Спішили ми з усеї сили, щоб весіле нам тут відбутися скорше, — поспіли-ж як-раз на похорон.

2-гий запорожець. Еге. Мене найбільше в до-саду вводить, що ми тих іродів тут не зустріли! Приїхалиб ми були хоч годину скорше, то сього не було би, бо й молодиця була ще тепла, коли увійшли в хату. Виходить, що недовірки успіли тільки зникнути, як ми у двір вїхали.

1-ший запорожець. А певно так. Нам тільки слід знати би, то не сховають ся вони й у хмарах!

2-гий запорожець. Старого жаль мені, а молода може й сама пійшла — жіноча, сказано, поро-да!...

1-ший запорожець. Ну, видумай ще що! Тебе ми знаємо: ти і сьвятому не повіриш. Коли пійшла охотою, на що-ж то вбито молодицю? Вона не на ланцуху сиділа — пійшлаб і так.

Всі. Правда, правда!

Ява II.

Тарас виходить з сьвітлиці.

Тарас. А що, панове-товариші, не привели ще наймитів і доси?

2-гий запорожець. Та тільки що пішли за ними.

Тарас. Біжіть ще з трох в коршму і на руках сюди їх принесіть — ми їх розбудимо скорійше тут. (Кількох людей скоро виходить). Не видержав старий страшенної урази: руки й ноги відняло і мову стратив!... Тетяно, Тетяно! О, встаньте всі замучені і научіть, як пімстити ся за горличку мою!... Чого-ж вони так довго бавлять ся? Не маю сили більше ждати!

2-гий запорожець. Угамуй ся! Ще рано — і перші півні не співали.

Ява III.

Запорожці й наймити.

1-ший запорожець. Смертельно п'яні лежали в коршмі, водою їх на силу відляли, але й тепер, здаєть ся, ще без пам'яті вони.

Тарас. Яка-ж нечиста сила вас підмовила нап'ити ся так смертельно?

Наймит. Нас жид Мордохай закликав на могорич. Я випив тільки зо три чарки і пам'ять стратив.

Тарас. Не обійшло ся тут без жида — я так і знав! Чорти зробили ся жидами і тим живуть, що всім людським гріхам пекольно помагають. І всім гидким учинкам панським служать на радість сатани!... Панове-товариші! Тягніть сюди із коршми

жида, вогнем, а ні — так золотом дізнати ся треба, куди Тетяну повезли.

2-гий запорожець. Ходімо у двох, Трохиме: ми знаємо, як жида лоскотати, щоби розказав всю правду. (Пійшли).

Тарас. Скорше, скорше! Хвилина кожда дорога! Вони далеко ще заїхати не встигли, сеї-ж ночі нам треба їх знайти. Для кого-ж більше, як не для ляха, служив в такім ділі жид? Вони, вони так люто наругали ся над тим, що сьвятостю ми уважаємо! Розпутні!... Нема в вас віри в Бога! Не тільки честь чужа, дівоча честь, але й своя, як забавка дитяча, забавою вам служить!... О, діти Ірода самого над честю наругати ся гірше не змогли! Тетяно, голубко чиста моя! Де-ж ти, горличко, що звити мені й собі гніздочко бажала так? Гніздочко... Може тепер знущаєть ся який поганець над тобою, і я не можу душу вирвати з нього і розірвати її в своїх руках! Погані гадюки! Кров у жилах замерзає від думки самої, що з нею зроблять там ті людоді, хробаки!... О, дайте-ж жида! Чому жида не ведуть? Я жили витягну всі з нього!

Ява IV.

Вводять жида. Жид від страху закаменів.

Тарас (кидаєть ся на нього, як тигр, і потрясає). Де ти дів Тетяну?... Кажи, Юдо, зараз! Як ні — дітий твоїх і жінку при тобі поріжу, а потім і тебе самого гачком горячим за ребро повішу і на вогни зісмажу. Ну-ж кажи!... Мовчиш? О, о! діявол! Ти заговориш зараз! (Вихоплює до половини шаблю, жид падає на коліна). Ні, не так...

(Перемагає себе, піднімає жида і ласкаво). Ну, годі, не лякай ся! Нічого я тобі не зроблю, скажи-ж, скажи мені: ти певно знаєш — де Тетяна, хто вкрав її?

Мордохай (тихо). Її взяли до ясновельможного пана старости...

Тарас (скишівши). Не кажи так, падлюко! Кипячою смолою твої слова капають у моє серце! Не взяли до старости ясновельможного, а душогубством, силою її для нього вкрали! (Знову перемагає себе). Де-ж вони її поділи? Ти все повинен знати, кажи скорше!

Мордохай. Їй-Богу, я не знаю!

Тарас. Не бреши, бо задушу зараз! Душа твоя запродана чортам, — не вірю, аби ти не знав!

Мордохай. Я тільки чув, що вельможний пан староста дуже покохав Тетяну і звелів підручному своєму шляхтичови Чеславу її за всяку ціну змани, чи ласкою, чи силою украсти. Більше я нічого не знаю, хоч зараз вбийте.

Тарас. О, гадино! з смердячим від розпусти тілом! І в нього, у людоїда, є кохане до чистої, як херувим, Тетяни!... І він посьміє до неї доторкнутися... Осьмілить ся... До моєї горлички... До моєї Тетяни?! О, о, о,!... Душа моя болить, неначе хто вогню там насилав!... Що-ж я зроблю йому? Що-ж я зроблю йому? Живого закопаю в землю, кипячою смолою напою! Мало, мало, мало!... Не знаю муки я такої, щоб сорок день він умирав, і щоб тіло його боліло все так, як тепер болить мене

душа!... Панове-товариші! Знайдіть такі кари й муки, щоб найзапеклійший з нас не міг перенести, і зараз — в замок! Там всіх замучити, поки Тетяни не знайдемо! І жиди взяти зі собою!

Ява V.

Денис (вбігає). Знайшов я шлях! Я знаю, де Тетяна!

Таас. Знаєш? Так кажи-ж, кажи скорше!

Денис. Тут недалеко, в Данилівськiм гаю, є замок, де староста частенько проживає. У той замок Тетяну відвезли і поставили там із двацять челядинців, щоб стерегли її. Я тепер відтам тільки що сюди доїхав, як стрінув коло церкви пана старосту — мабуть там поїхав. Коли поїдемо ми скоро, то певно доженемо його.

2-гий запорожець. Веди нас, Тарасе, куди хочеш, — ми трупом ляжемо!

Всі. Трупом ляжемо!

Тарас. О, вся лютість, яку я перше мав на ворогів, тепер вже виросла стократно! Її у мене більше, ніж я можу вмістити в собі! У кождім волоску на моїй голові одно — пімста, пімста, пімста!... І тисячу трупів вражих за один палець Тетяни — мало! Я пекло все здивую своєю лютістю на ворогів... За мною, товариство, — ми зробимо свою розправу!...

Всі Веди нас, Тарасе, ми трупом ляжемо!

Завіса.

ВІДСЛОНА ДРУГА.

Розкішно убрана кімната з ліжком під бальдахином.

Ява I.

Тетяна й Герцель.

Герцель. Дивись, як тут гарно, Тетяно! Чого-ж ти лютуєш? Лютуй вже, не лютуй — відси тобі назад нема дороги.

Тетяна. О, не лякай мене, поганий! Я знаю — є дорога: вона веде на той сьвіт, — її я знайду, аби змію таку, як ти, не допустити до себе!...

Герцель. Яка ти, їй-Богу, чудна! Ну, годі вже дитячим розумом на все дивити ся!... Тебе сюди я привіз не для себе, а староста вельможний пан наш, так звелів!

Тетяна. Староста?... Не вірю я, щоб пан вельможний був такий розпустний як ти, і не соромився з тобою рядом стати, щоб розбити моє щастє!

Герцель. Бо ти не знаєш ще, яка принада живе в очах дівочої краси!... Принада ся людей на сьвіті держить. Коли сама дізнаєш ся, тоді повіриш! Вельможний пан сю чарівну силу звідав і ти вже давно його принадою в житю стала. Я хотів тебе сховати від нього, бо й сам смак у красї знаю, та ти не згодилась, щоб покохати мене, як я тебе кохаю!

Тетяна. Бодай би ви були посліпלי, ніж мене узріли!... Не христіяни ви, — ви гірш татар поганих! Ти чортів брат, я бачу по очах твоїх огидних! Скажи-ж мені, який ти окуп взяв від старости, щоби наругати ся так над моєю честю?

Герцель. О, моє коханє!... Я не взяв нічого!...

Одно бажанє, щоб тебе тут бачити що дня самому, дало мені відвагу тебе дістати і привезти сюди до старости в будинок!

Тетяна. З чистого кохання такого зла ніхто не вдіє: любити — і ту-ж людину віддати другому, щоб він над честію наругавсь?! Не вірю я тобі ні слова!... Се може тільки сатана зробити, щоби потішити ся над людьми. А ти діявол, і тобі заздрісно, коли хто світлом праведного життя освітчує твій вид гидкий, мізерний, закаляний в безчесті!... О! осоружний — зійди з очий, не можу дивитись на тебе!... (Відвертаєть ся).

Герцель. Хоч як ти будеш мене лаяти, а я тебе кохаю все більше й більше... Тебе бажаю до загину!...

Тетяна (складаючи руки). Зроби ся чоловіком!... Пусти мене!... Я дам за себе викуп у двоє більший, ніж ти узяв у старости!... Я все добро, що в батька є, тобі віддам! Повір мені, не обманю тебе!... Пусти мене, благаю!... Сьогодні буде мій Тарас коханий, він теж заплатить вдвоє: з такими грішми ти порівнаєш ся з вельможними панами!... (Паде на коліна). Я на колінах тебе молю!... Прощу тобі наругу сю, забуду!... І батько мій, і милий мій не будуть гнівати ся на тебе, — я обіцяю ся за них, — тільки вези мене назад до дому.

Герцель (до себе). На вус все те треба закрутити! (До Тетяни). Пізно вже! От-от тут буде староста, бо і він вже давно знає, що ми тебе дістали... Мені й самому жаль...

Тетяна. О, будь проклятий ти, недовірку! Як тебе земля ще носить? Ти не ходити по ній повинен, а лазити, як змії!... Йому ти рідний син!

Герцель. Коли ти зі старостою зійдеш ся без сварки, а потім приголубиш і мене гарненько... То вір мені — я відвезу тебе до батька! Я про твоє збезчещенє — як ти кажеш, бо я не бачу в тім його — не буде знати ніхто! Коханий твій візьме тебе і так, як любить, а ти від сього далєбі нічого не втратиш! Така-ж самісенька зістанеш ся, як і тепер.

Тетяна. Бодай тебе за ті слова грім божий раз убив! Саме безпутство має більше сорому, ніж ти!... Зійди з очий моїх, бо голову свою до стіни розібю, коли ще довше твій голос буду чути!

Герцель. Ха-ха-ха! Ну що ти зробиш проти сили?... Як будеш воювати, скажу звязати стяжками з оксаміту! Покорись, Тетяно! Ти не в таких руках, щоб вирватись скоро.

Тетяна. О, Боже!... Що робити? Яви Ти свою милість, не дай в безчести згинути!

Ява II.

Вбігає челядинець.

Челядинець. Вельможний пан староста приїхав! (Виходить).

Тетяна, стрепенувшись вся, піднімаєть ся.

Герцель. Раджу тобі, Тетянко, покинути свою пиху, свою дитячу соромливість і тоді засяєш такою новою красою, що й мертві ожили би, як би побачили, а потім і сама спасибі мені скажеш.

Тетяна (до себе). Староста!... Він пан!... Вельможний!... До його серця і душі я шлях знайду скорійше — він жалю повинен більше мати, ніж сей паскудний лизоблюд!

Входить староста. Герцель йому кланяється низько. Староста показує йому знаком, щоб Герцель вийшов, той зникає. Староста любує.

Староста. Не було й нема красної на світі — і не буде!... Очіма її; здається, що й в раю такого щастя праведні душі не зазнають, яке тут, на землі, вона дає тому, кого кохає!...

Тетяна. Сам Бог тебе приніс, щоб вигнати відси того лукавого, нечистого, що душу тут мою він змучив.

Староста Крулева ти між усіма жінками, і пан Чеслав тебе не поважав?

Тетяна. Гірше зневаги, таке в нього поважанє!... Вельможний пане!... На тебе дивлячись, мені здається, що в серцю ти маєш більше жалю, ніж твій прислужник. Ти звелів йому пожартувати... хотів ти посміятися може... щоб він привіз мене сюди!... Ну, годі-ж вже, доволі!... Тепер кажи йому назад мене вернути зараз, бо батька мого ви сим так уразите, що занедужає він, сердешний!...

Староста. Се не жарт. Без тебе жити я не можу... Я не пущу тебе відси, поки ти моя не будеш.

Тетяна (до себе). Остання надія пропала!... О, нещаслива доля, куди ти мене завела, що я робити мушу?

Староста. Прошу тебе — прости мені!... Я проклинаю сам себе, що спричинив тобі таке горе! Прости і подивись на мене привітніше. Душа моя, я весь тебе бажаю більше, ніж раю. То що-ж мені було зробити, щоби тут ще на землі, у рай попасти?... Тебе дістати! Хоч силою, хоч душогубством!... І я дістав тебе... Я рідний край, лицарську честь, дітий і жінку — все покинути готов, аби з

тобою час один... А там... умерти!... (Підходить трохи ближше).

Тетяна. І ти такий, як твій прислужник?... Вас одна мати породила!... Я думала, що пан вельможний справді лицар!... Аж бачу, що і в тебе на макове зерно нема чести!... На що-ж задумав по-невіряти ся наді мною, над батьком моїм старим, над моїм милим? Хто-ж може силою кохати? Таке коханє є зневага! Який же лицар ти, що розпалюючи кров свою звірячу, готов віддати і рідний край, і жінку, котрій ти присягав, і дітий своїх за те, що через силу я зроблюсь твоєю на годину? Ти не вельможний пан, не лицар, а злодій, душолюб розпутний, що вшину не маєш своїм гидким бажанням, і через них ти свою й чужу губиш честь!... О, нещаслива та земля, на котрій матери родять таких дітий, як ти!...

Староста. Мовчи, не докоряй!... Ти робиш ся ще красша, коли тебе пізнаєсь! Бо до краси прибавив ся знов розум, якого я ще не бачив і між жінками висшої породи!... Цариця ти моя! (Підходить до неї. Тетяна вириває у нього з похви шаблю і стає грізно проти нього). Убий мене, а ні — то покохай!... Коли-ж не зробиш ти сього, так я убою тебе, щоб не дісталась ти нікому...

Ява III.

Герцель вбігає переляканий.

Герцель. Пропали ми, вельможний пане!... Нас оточили козаки і всяка голота, а челядь наша потікала скрізь по корчах!...

Тетяна. О, Боже!... Се Тарас, моє коханє!...

Він прилетів орлом мене боронити!... Тепер, вельможний пане, ти побачиш лицаря... Як чорна хмара перед сонцем, таким ти будеш перед ним!...

Староста. О, прокляте!... (Вихоплює пістоль зза пояса, до Тетяни). Так думаєш, що ти дістанешся живою у руки тому лицарю? Ні!... Я тебе пригорну, а потім — убю! (Хоче взяти Тетяну).

Тетяна (відступає і заміряєть ся шаблею). Я голову тобі розкрою, як ступиш хоч один крок до мене!

Староста. Умри-ж сама перше, коли так!... Бо бачу й я вже свій кінець!...

Тетяна. О не вбивай мене!... Я смерти не боюсь, але я знову стою на порозі щастя: одна хвилина і Тарас вже буде коло мене... Дай жити мені, я тільки гляну хоч на нього!...

Староста. Тепер прийшов вже мій кінець. Умри-ж і ти! (Стріляє).

Тетяна (падає близько куліс, її заслонює ліжко від Тараса). Тарасе, Тарасе, Тарасе! Де-ж ти, коханий мій?

Герцель (трясеть ся). Тікаймо через вікна скорше, поки вони ще палісад не перелізли!... А двері я запер! (Кидають ся оба до вікон. Звідтам показують ся дула, Староста хапає шаблю, що лежить коло Тетяни, до Герцля).

Староста. Ну, пане Чеслав, не віддамо ми себе за дармо!... Смерть лекша, ніж живими попасти ся тепер в їх руки! (Герцель хапає шаблю, але рука його зіскакує з ручки; він другий раз хапає і витаягає шаблю з похви, але затріщали двері і шабля випала з рук).

Староста. Поганець ти — не шляхтич! Пере-

лякав ся як жид!... Бери шаблю, будемо обороняти ся! (В той час виломлюють ся двері. Входять козаки і Тарас).

Тарас. Пан староста і прислужник — обидва тут!... Не вбивати! Візьміть живих!

Староста. Живим я не віддам ся! (Нападає на народ. Його окружили. Йде боротьба з старо-стою. Тарас налітає на нього, збиває з ніг. Інші вяжуть нерухомого Герцеля).

Тарас. Зв'яжіть його: він ще не мертвий!... Розправа опісля! (До Герцеля). Де ти подів Тетяну, людоїде?

Герцель. Вона вже мертва... пан староста убив... а я просив, щоби не займав.

Тарас (повертаєть ся в той бік, де Тетяна, побачивши її). Сили небесні, піддержіть мене! О, бісурмени, бісурмени! Якою-ж мукою тепер вас покарати, щоб вдоволити себе хоч трохи?... Вертіти їм сверликом всі кістки!... Мотузом перерізати обох на двоє!... Не знаю що гірше, — видумайте вже ви самі, панове-товариші! (Кидаєть ся до Тетяни, паде на коліна, цілує голову її, очі). Прокинсь, прокинсь, моя зоре!... (Піднімає її так, що вона ніби сидить). Ще тепла!... Серце бєть ся ще... Відкрила очі...

Тетяна (отвирає очі, тихо). Тарасе!... Щаслива я, що перед смертю тебе бачу!... За честь свою й твою я умираю...

Тарас. Благаю вас, усі сьвяті: просіть ви Бога, щоб він вернув її мені хоч чудом. (Цілує її). Моя ти скошена травичко зелена, пахуча квітко степова!... Не вянъ, же ти в моїх руках так скоро!

Тетяна. Милий!.. Я умираю, і там, у Бога, любити тебе не перестану!... Я... умираю... милий!... (Умирає).

Тарас (дивить ся на неї довго, а потім пригортає до себе). О, за смерть твою я ворогам платити буду, поки і сам не вмеру... Та хоч би другий Дніпро потік від вражої крові — тебе вже не верну, моє погасле щастє... (Плаче, пригорнувши знов до себе Тетяну).

Завіса.

ЖИТЄПИСЬ АВТОРА.

Іван Карпович Тобилевич або Карпенко Карий, — так він звичайно сам підписував ся, уродив ся 29-го серпня 1845 р. в Херсонщині коло Єлисавету. Був він селянським сином. До початкових шкіл ходив в Бобринці, але що батько був бідний і не мав за що його далше посилати до школи, мусів уже як малий хлопець іти на службу. Підрісши був він в Бобринці писарем а опісля служив при поліції в Єлисаветі. За молодих літ Іван дуже кохав ся в театрі, і як тільки прийшла вільна година поза службою, зараз спішив він до театру. Разом з товаришом своїм Іваном Кропивницьким зібрав він у Бобринці і Єлисаветі охочих і здібних до театру людей і почали давати театральні представлення, з чого населенє одної і другої місцевости дуже було вдоволене. В 1883 р. році кинув Тобилевич всяку службу і посвятив ся виключно для театру, і справді в коротці став справжнім артистом. В тодішніх часах не поплачувались вистави в українській мові на Україні, і всі Товариства при яких були театри, мусіли заперестати свою діяльність на сім поли, лише Тобилевич працював на нім нестомимо аж до смерти.

Артист з Тобилевича був знаменитий. Він своєю грою так чарував, що присутний, дивлячись на його гру, представляв собі дійсність. І сьміялись і плакали люди в театрі, коли грав Тобилевич.

Та не тільки грав він добре. Він писав також українські твори. Написав вісімнадцять драм і комедій, між ними також і „Бондарівну”. У творах своїх він змалював докладно як жили і як живуть наші люди на Україні, як одні других визискували, кривдили уганяючись за багатством, як багаті погорджували бідними що поневіряють ся серед злиднів не тільки в ріднім краю але й на чужині, писав про тих, що на вигнанню, та як російське начальство з ними поводить ся. Всі його твори так гарно написані, що читаючи їх здаєсь чоловіки, що з живими розмовляє. Найкрасші твори його є: „Бурлака”, „Сто тисяч”, „Хазаїн”, „Наймичка”, „Мартин Боруля”, „Сава Чалий” та багато інших.

Іван Тобилевич помер дня 2-го вересня 1907-го року.

